

THE OFFENSE OF MALTREATMENT IN ROMANIAN LAW

Bogdan Bîrzu

Assist., PhD, "Titu Maiorescu" University of Bucharest

Abstract: In this study we have examined the offense of maltreatment as provided by the provisions of the current Criminal Code.

Apart from examining the pre-existing elements and the constitutive content, we have also considered a comparative examination of the provisions in force and of the previous law, a useful examination in the process of individualization of the criminal law sanction to be applied to the author. We also considered the examination of the existing legislative precedents in the Romanian criminal law, during which we have highlighted the consistency of the Romanian legislator.

Last but not least, during the examination, we referred to the Romanian jurisprudence and especially the one promoted over time by the ECHR.

The novelty of this paper consists precisely in the examination carried out in the light of the new provisions of the Criminal Code.

The paper is part of an academic course to be published at a recognized publishing house in the country, and it can be useful to the academic environment in the field of law and to practitioners.

Keywords: Constitutive content, preexisting elements, legislative precedents.

JEL Classification: K14

1. Introducere

Infracțiunea de supunere la rele tratamente este prevăzută în art. 281 C. pen., în Titlul IV cu denumirea marginală „Infracțiuni contra înfăptuirii justiției”.

Potrivit dispozițiilor art. 281 alin. (1) C. pen., infracțiunea de supunere la rele tratamente constă în acțiunea de a supune o persoană la executarea unei pedepse, măsuri de siguranță sau educative în alt mod decât cel prevăzut de dispozițiile legale.

De asemenea, potrivit dispozițiilor alin. (2) al aceluiași articol, aceeași infracțiune, dar într-o modalitate agravată va fi reținută în situația în care o persoană aflată în stare de reținere, deținere ori în executarea unei măsuri de siguranță sau educative privative de libertate, este supusă la tratamente degradante sau inumane.

2. Unele aspecte comparative dintre actuala incriminare și legea anterioară

Infrațiunea pe care o supunem examinării era prevăzută și în Codul penal de la 1969, în două texte, respectiv în art. 267 și în art. 266 alin. (1), într-o formulare juridică asemănătoare.

Examinarea dispozițiilor cuprinse în cele două legi, permite observarea unor elemente de diferențiere, precum și de identitate în ceea ce privește conținutul lor juridic.

În ceea ce privește elementele de diferențiere, menționăm următoarele:

- așa cum am menționat și anterior în conținutul infracțiunii examinate sunt reunite dispozițiile cuprinse în două texte din legea anterioară, respectiv ale art. 266 alin. (1) și art. 267 C. pen. din 1969;

- în conținutul modalității tip a infracțiunii examinate, prevăzute în dispozițiile art. 281 alin. (1) C. pen., nu mai sunt menționate ca modalități concrete de comitere a infracțiunii și reținerea sau arestarea nelegală, așa cum era prevăzute în dispozițiile art. 266 alin. (1) C. pen.;

- modalitatea normativă prevăzută în dispozițiile art. 281 alin. (2) C. pen., a suferit unele mici modificări în raport cu reglementarea anterioară, în sensul că „s-a caracterizat mai precis sfera relor tratamente, sub influența jurisprudenței Curții Europene a drepturilor Omului: tratamente degradante ori inumane”¹;

- în noua lege se prevede și pedeapsa complementară a interzicerii dreptului de a ocupa o funcție publică, în timp ce în legea anterioară nu era menționată și această pedeapsă complementară.

Elemente de identitate între cele două reglementări regăsim în denumirea marginală și sancțiunile de drept penal.

3. Elemente preexistente

3.1. Obiectul juridic

Obiectul juridic special este format din relațiile sociale referitoare la buna desfășurare a activității de înfăptuire a justiției, cu trimitere directă la acele relații care privesc executarea pedepselor, a măsurilor de siguranță, a celor educative, precum și a măsurilor preventive privative de libertate.

Obiectul juridic secundar constă în relațiile sociale care privesc libertatea, demnitatea, integritatea corporală ori sănătatea persoanei fizice.

3.2. Obiectul material

Obiectul material în cazul modalității prevăzute în alin. (2) poate fi corpul persoanei fizice care a fost supusă la rele tratamente.

3.3. Subiecții infracțiunii

Subiectul activ în modalitatea normativă prevăzută în alin. (1) este calificat, calificarea constând în calitatea sa de persoană cu atribuții concrete în legătură cu executarea pedepselor, a măsurilor de siguranță sau educative.

Pornind de la dispozițiile legii române prin care este reglementată activitatea de executare a pedepselor, măsurilor de siguranță, educative, a măsurilor preventive privative de libertate², precum și de la cele prin care este reglementată activitatea de executare a pedepselor sau a măsurilor educative ori preventive neprivative de libertate³ sau alte dispoziții în domeniu, constatăm că această calitate (de subiect activ al acestei infracțiuni) o pot avea o serie de persoane, cum sunt:

- judecătorul de supravegherii a privării de libertate;
- procurorul;

¹ Vasile Dobrinioiu în, Vasile Dobrinioiu, Ilie Pascu, Mihai Adrian Hotca, Ioan Chiș, Mirela Gorunescu, Costică Păun, Maxim Dobrinioiu, Norel Neagu, Mircea Constantin Sinescu, *Noul Cod penal, comentat, Partea specială*, Ediția a III-a, revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2016, p. 462.

² Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, cu modificările și completările ulterioare (ultima prin Legea nr. 169/2017 pentru modificarea și completarea Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, publicată în Monitorul oficial al României, Partea I, nr. 571 din 18 iulie 2017), publicată în Monitorul oficial al României, Partea I, nr. 514 din 14 august 2013.

³ Legea nr. 253/2013 privind executarea pedepselor, a măsurilor educative și a altor măsuri neprivative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, cu modificările și completările ulterioare, publicată în Monitorul oficial al României, Partea I, nr. 513 din 14 august 2013; Legea nr. 252/2013 privind organizarea și funcționarea sistemului de probațiune, cu modificările și completările ulterioare, publicată în Monitorul oficial al României, Partea I, nr. 514 din 14 august 2013.

- ofițerii sau agenții de poliție (în primul rând cei cu atribuții concrete în paza deținuților din aresturile unităților de poliției, dar nu numai aceștia);
- angajații Administrației Naționale a Penitenciarelor;
- angajații care supraveghează direct persoanele împotriva cărora s-au dispus pedepse sau alte măsuri privative de libertate;
- consilierii de probațiune în ceea ce privește executarea unor măsuri preventive neprivative de libertate sau a unor măsuri educative neprivative de libertate etc.

În modalitatea normativă prevăzută în alin. (2) autor „poate fi persoana care are atribuții referitoare la paza unor persoane aflate în stare de reținere sau deținere ori în executarea măsurii de siguranță a internării medicale sau măsurilor educative privative de libertate (internarea într-un centru educativ sau de detenție) sau cu privire la executarea pedepselor”⁴.

Coautoratul este posibil numai în ipoteza în care toți subiecții activi nemijlociți au calitatea specială cerută de lege (punerea în mișcare a acțiunii penale de către doi procurori care efectuează urmărirea penală în cauză prin aceeași ordonanță)⁵.

Instigare sau complicitate sunt posibile, nefiind condiționate de existența vreunei calități a instigatorului sau complicelui (poate fi orice persoană care are capacitate penală).

Persoana juridică nu poate avea calitatea de subiect activ al acestei infracțiuni.

Subiectul pasiv principal este statul în calitatea sa de titular al valorii sociale apărute prin norma de drept penal.

Subiect pasiv secundar poate fi orice persoană fizică care se află în stare de reținere, deținere; se pot afla în această situație persoanele reținute sau arestate preventiv sau la domiciliu, precum și cele care se află în executarea unei pedepse privative de libertate; de asemenea, poate fi subiect pasiv al infracțiunii și persoanele aflate în executarea unei măsuri de siguranță [este vorba de măsura internării medicale, dar numai în modalitatea prevăzută în alin (2)] sau a unei măsuri educative [internarea într-un centru educativ sau internarea într-un centru de detenție, numai în modalitatea prevăzută în alin. (2)].

În doctrina recentă s-a subliniat că „*Subiectul pasiv secundar (adiacent)* este, de asemenea, calificat, fiind persoana aflată în stare de reținere, deținere, în executarea unei măsuri de siguranță sau a unei măsuri educative.

Sfera acestor subiecți este diferită după cum este vorba de varianta tip sau agravată a infracțiunii. Astfel, în varianta tip nu se face precizarea că este vorba de măsuri de siguranță sau educative privative de libertate, așa cum este menționat acest aspect la varianta agravată. În aceste condiții, în lipsa unei precizări exprese a legiuitorului, considerăm că pot fi subiecți pasivi ai infracțiunii, în varianta tip, atât persoana ce execută măsura de siguranță a internării medicale, prevăzută de art. 110 C. pen., cât și persoana obligată la tratament medical, dacă sunt întrunite și celelalte condiții prevăzute de lege cu privire la latura obiectivă și subiectivă. De asemenea, poate fi subiect pasiv al infracțiunii, în varianta tip, minorul care execută una dintre măsurile educative neprivative de libertate, respectiv stagiul de formare civică, supravegherea, consemnarea la sfârșit de săptămână, asistarea zilnică, prevăzute de art. 115 alin. (1) pct. 1 lit. a)- d) C. pen.

Cât privește varianta agravată, avându-se în vedere că sunt indicate în mod limitativ persoanele față de care se pot exercita tratamentele degradante ori inumane, respectiv cele aflate în executarea unei pedepse, măsuri de siguranță sau educative, privative de libertate, subiect pasiv al acestei infracțiuni nu poate fi decât persoana majoră ce execută o pedeapsă privativă de libertate ori măsura de siguranță a internării medicale sau minorul față de care s-a dispus măsura educativă a internării într-un centru educativ sau internarea într-un centru de detenție”⁶.

⁴Mihail Udrioiu, *Drept penal, Partea specială, Sinteze și grile*, Ed. C.H.Beck, București, 2017, *op. cit.* p. 419.

⁵A se vedea, în același sens și Mihail Udrioiu, *op. cit.*, p. 419.

⁶Maria Oprea, *Infracțiuni contra înfăptuirii justiției*, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 557.

În principiu, *timpul* comiterii infracțiunii nu prezintă relevanță juridică. În ceea ce privește *locul* comiterii infracțiunii, apreciem că în modalitatea normativă de la alin. (1) când sunt avute în vedere măsuri de siguranță ori alte măsuri sau pedepse privative de libertate, precum și în alin. (2), acesta trebuie să se identifice cu locul în care persoana este deținută (penitenciar sau în arestul poliției).

4. Structura și conținutul juridic al infracțiunii

4.1. Situația premisă

Situația premisă constă în preexistența unor dispoziții legale care reglementează modul de executare a unor sancțiuni dispuse de organele judiciare, precum și a unei persoane care se află în executarea unor asemenea sancțiuni dispuse de organele judiciare competente (reținerea, deținerea, executarea unei pedepse, măsuri de siguranță sau educative privative sau neprivative de libertate).

Având în vedere dispozițiile legii anterioare, în doctrină s-a apreciat că în cazul acestei infracțiuni, situația premisă constă în „preexistența unei ordonanțe sau hotărâri prin care s-a luat o măsură sau s-a pronunțat o sancțiune penală, în baza căreia o persoană este privată de libertate.

Preexistența ordonanței sau hotărârii care privează de libertate constituie situația premisă. Fără o ordonanță sau hotărâre prin care s-a dispus, după caz, reținerea sau arestarea preventivă, ori luarea măsurii care atrage internarea, sau fără o hotărâre prin care s-a pronunțat pedeapsa închisorii, nu poate fi săvârșită infracțiunea prevăzută în art. 267.

Există situația premisă a infracțiunii de supunere la rele tratamente chiar în cazul când ordonanța sau hotărârea ar fi netemeinică sau nelegală, deoarece până la anularea lor cel privat de libertate beneficiază de același tratament, iar respectarea acestora privește îndeplinirea justiției”⁷.

4. 2. Conținutul constitutiv

4.2.1. Latura obiectivă

În cazul modalității normative prevăzute la alin. (1), *elementul material* al laturii obiective se realizează prin acțiunea sau inacțiunea de supunere a unei persoane la executarea unei pedepse, măsuri de siguranță sau educative în alt mod decât cel prevăzut în dispozițiile legale.

Prin expresia *în alt mod decât cel prevăzut în dispozițiile legale* se înțelege supunerea unei persoane la executarea unei pedepse, măsuri de siguranță sau educative cu încălcarea dispozițiilor legilor speciale care reglementează executarea acestor pedepse sau măsuri (la care am făcut anterior referire).

Potrivit doctrinei, prin acțiunea de supunere a unei persoane se înțelege „obligarea victimei la o executare a reținerii, deținerii sau măsurilor de siguranță sau educative într-un mod nelegal, care îi periclitează sănătatea, integritatea corporală ori aduc atingere demnității acesteia”⁸.

Într-o altă opinie se susține că *a supune* „o persoană la executarea unei pedepse, măsuri de siguranță ori educative în alt mod decât cel prevăzut prin dispozițiile legale, înseamnă a impune acesteia un mod de executare contrar prevederilor legale.

Astfel, în ce privește pedeapsa, supunerea condamnatului la executarea pedepsei închisorii în alt mod decât cel prevăzut de legea privitoare la executarea pedepselor (Legea nr. 23/1969) constituie elementul material al infracțiunii de arestare nelegală.

Tot astfel, în ce privește măsurile de siguranță, elementul material al infracțiunii constă în supunerea la executarea unei măsuri de siguranță privativă de libertate (internarea medicală

⁷ Nicoleta Iliescu în, Vintilă Dongoroz (consultant științific: titlul VII; dispoziții finale; conducătorul și coordonatorul întregului volum), Siegfried Kahane, Ion Oancea, Iosif Fodor, Nicoleta Iliescu, Constantin Bulai, Rodica Stănoiu, Victor Roșca, (*vol. IV*), *op. cit.*, pp. 247-248.

⁸ Octavian Loghin, Avram Filipaș, *Drept penal român, Partea specială, Ediție revizuită*, Casa de Editură și Presă „Șansa” – S.R.L., București. 1992, p. 226.

prevăzută în art. 112 lit. b și 114 C. pen.) în alt mod decât cel prevăzut de legile care reglementează această măsură”⁹.

S-a mai apreciat că „Modul de executare a pedepselor, măsurilor de siguranță și educative privative de libertate este prevăzut de Codul penal și de legea privitoare la executarea pedepselor. Este vorba de pedeapsa închisorii sau detențiunii pe viață, măsura educativă a internării într-un centru educativ și cea a internării într-un centru de detenție, precum și măsura de siguranță a internării medicale. Acestea trebuie executate în alt mod decât cel prevăzut de dispozițiile legale (spre exemplu, executarea pedepsei închisorii în regim de maximă siguranță în condițiile în care legea prevede, în raport cu sancțiunea aplicată în concret și persoana condamnată, executarea în regim semideschis). În același timp, modalitatea de executare impusă nu trebuie să constituie un tratament inuman sau degradant, deoarece în aceste condiții vor fi îndeplinite elementele constitutive ale variantei agravate”¹⁰.

Cerința esențială. Pentru întregirea laturii obiective este necesar a fi îndeplinită și cerința esențială care presupune ca acțiunea sau inacțiunea incriminată să fie exercitată împotriva unei persoane care se află în executarea unei pedepse, a unei măsuri de siguranță sau educative. Nu prezintă nicio relevanță juridică dacă pedeapsa sau măsura de siguranță sau educativă se execută în regim închis sau deschis.

Persoana aflată în executarea pedepsei este persoana fizică majoră care a fost condamnată la o pedeapsă definitivă, pentru comiterea unei infracțiuni.

Persoana aflată în executarea unei măsuri de siguranță este persoana fizică împotriva căreia s-a dispus executarea unei măsuri printr-o hotărâre rămasă definitivă, iar persoana aflată în executarea unei măsuri educative este persoana fizică minoră împotriva căreia s-a dispus printr-o hotărâre judecătorească rămasă definitivă executarea unei măsuri educative (privative sau neprivative de libertate).

În cazul modalității normative prevăzute în alin. (2), *elementul material* constă acțiunea sau inacțiunea de supunere la tratamente degradante sau inumane a unei persoane aflate în stare de reținere, deținere ori în exercitarea unei măsuri de siguranță sau educative, privative de libertate.

Potrivit doctrinei recente, „*tratamentul degradant* este definit în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului ca fiind *un tratament care umilește individul în fața lui înșiși sau a altor persoane ori care îl determină să acționeze contrar voinței sau conștiinței sale*”¹¹ (s. n.). Pentru ca o pedeapsă să fie *degradantă*, este necesar ca sentimentul de umilire creat ca urmare a executării ei să depășească nivelul de umilire pe care îl presupune orice pedeapsă penală¹².

În practica judiciară a Curții a fost calificat ca tratament degradant aplicarea, de către un agent al statului, a unor lovituri ușoare, producând leziuni minore. Acesta este cazul loviturilor suferite de reclamant într-una dintre cauzele românești recente¹³ (o palmă și un pumn). Curtea apreciind că, în speță, date fiind numărul redus de zile de îngrijiri medicale necesare vindecării și lipsa unor efecte de durată asupra sănătății reclamantului, aceste tratamente pot fi calificate ca *tratamente degradante*. Discriminarea pe motive rasiale poate în anumite circumstanțe, să constituie

⁹Nicoleta Iliescu în, Vintilă Dongoroz (consultant științific: titlul VII; dispoziții finale; conducătorul și coordonatorul întregului volum), Siegfried Kahane, Ion Oancea, Iosif Fodor, Nicoleta Iliescu, Constantin Bulai, Rodica Stănoiu, Victor Roșca, Nicoleta Iliescu în, Vintilă Dongoroz (consultant științific: titlul VII; dispoziții finale; conducătorul și coordonatorul întregului volum), Siegfried Kahane, Ion Oancea, Iosif Fodor, Nicoleta Iliescu, Constantin Bulai, Rodica Stănoiu, Victor Roșca, *Explicații Teoretice ale Codului Penal Român, vol. IV, Partea specială*, Ed. Academiei Române, București, 1972, p. 239.

¹⁰ Vasile Dobrinioiu în, Vasile Dobrinioiu, Ilie Pascu, Mihai Adrian Hotca, Ioan Chiș, Mirela Gorunescu, Costică Păun, Maxim Dobrinioiu, Norel Neagu, Mircea Constantin Sinescu, *op. cit.* p. 464.

¹¹CEDO, hotărârea Tyrer c. Regatului Unit, din 25 aprilie 1978, § 26.

¹²CEDO, hotărârea Tyrer, § 30.

¹³CEDO hotărârea *Angelescu c. României*, din 5 octombrie 2004, § 5.

în sine un tratament degradant. Mai mult, impunerea unui regim discriminatoriu pe criteriul rasial unui grup de persoane poate, în anumite circumstanțe, constitui un tratament degradant, deși același tip de regim diferențiat însă în funcție de alte criterii nu ar avea același efect¹⁴. De asemenea, încătușarea unei persoane în situații care nu impun această măsură și expunerea sa în public pot constitui un tratament degradant¹⁵.

Este *inuman* tratamentul care provoacă, cu intenție, suferințe fizice sau mentale de o mare intensitate. Articolul 16 din Convenția împotriva torturii și a altor pedepse ori tratamente crude, inumane sau degradante definește tratamentele inumane prin raportare la noțiunea de *tortură*, catalogându-le ca „*alte acte* (...) care nu sunt acte de tortură, când asemenea acte sunt săvârșite de către un agent al autorității publice sau orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau la instigarea sau cu consimțământul expres sau tacit al acesteia”.

În practica judiciară a Curții Europene a Drepturilor Omului¹⁶ a fost catalogată ca tratament inuman menținerea în închisoare a unei persoane, deși, starea de sănătate extrem de gravă era incompatibilă cu deținerea în regim penitenciar și neacordarea tratamentului medical adecvat. Efectuarea de tratamente medicale experimentale asupra unei persoane, fără consimțământul acesteia, a fost, de asemenea, circumscrisă noțiunii de *tratament inuman*. Amenințarea unei persoane cu tortura poate constitui, în anumite circumstanțe (vârsta, starea psihică a victimei), cel puțin un tratament inuman¹⁷.

Anumite tratamente pot fi, în același timp, degradante și inumane. Astfel, cele cinci tehnici de interogatoriu (numite tehnici de *dezorientare*, de *privare senzorială*, constând în menținerea persoanelor de-a lungul a mai multor ore în poziție verticală, lipite de un zid, menținerea cu capul într-un sac negru, chiar și în perioada în care persoana era interogată, introducerea deținutului, înainte de interogatoriu, într-o încăpere unde se auzea continuu un zgomot puternic, privarea de somn, privarea de hrană), tehnici folosite de autoritățile britanice în Irlanda de Nord în contextul tensiunilor dintre populația protestantă și cea catolică din Irlanda de Nord și a luptei pentru independență, au fost catalogate de Curte ca inumane, întrucât *au provocat dacă nu leziuni, cel puțin suferințe psihice intense*, și ca degradante, căci au fost *de natură a crea sentimente de teamă, de angoasă și inferioritate, de natură a înjosi persoana în proprii ochi*¹⁸.

Tot în practica Curții Europene a Drepturilor Omului s-au statuat anumite măsuri și obligații impuse autorităților pentru evitarea condamnărilor în baza art. 3 din Convenția europeană a drepturilor omului. Astfel, autorităților le incumbă obligația substanțială de a lua măsuri preventive pentru asigurarea integrității corporale și morale a persoanelor private de libertate. Într-o plângere împotriva Austriei, în care reclamantul contesta măsura hrănirii sale forțate, apreciind că, odată ce el hotărâse să declare greva foamei, a astfel de măsură aducea atingere demnității sale, Curtea a apreciat că obligarea persoanei de a se hrăni nu contravine dispozițiilor art. 3 din Convenție, ci, dimpotrivă, reprezintă o măsură practică menită a preveni producerea unor consecințe grave pentru sănătatea deținutului¹⁹. De asemenea, într-o plângere împotriva statului român în care reclamantul invoca faptul că fusese supus la rele tratamente de către codeținuți²⁰, Curtea a statuat că, fiind cunoscute labilitatea psihică a reclamantului și agresivitatea persoanelor deținute în aceeași celulă cu acestea, autorităților penitenciare le revenea obligația de a lua măsuri concrete în vederea evitării materializării riscului lezării integrității fizice a reclamantului și agravării afecțiunilor sale psihice.

¹⁴ Comisia Europeană, *Asiatiques d’Afrique Orientale*, Aviz 207, DR 78-b, p. 5.

¹⁵ CEDO, hotărârea *Raninenc.Finlanda*, din 16 decembrie 1997, § 56.

¹⁶ C. Roșianu, D. Bogdan, Articolul 3 – Dreptul de a nu fi supus la tortură, tratamente inumane sau degradante, pe http://www.inm-lex.ro/fisiere/pag_35/det_84/259.doc.

¹⁷ CEDO, hotărârea *Cambell și Cosans*, din 25 iulie 1987, în Culegere de hotărâri, Seria A48, § 29.

¹⁸ CEDO, hotărârea *Irlanda c. Regatul Unit*, din 18 ianuarie 1978, în Culegere de hotărâri, Seria A2 § 167.

¹⁹ CEDO, hotărârea *Herczegfalvy c. Austriei*, în Culegere de hotărâri și decizii, Seria A 244.

²⁰ CEDO, hotărârea *Pantea c. României*, din 3 iunie 2003.

De asemenea, se impune asigurarea unor condiții de detenție minimale, asigurarea unui tratament medical adecvat, precum și măsuri preventive de natură a împiedica exercitarea relelor tratamente de către particulari”²¹.

Totuși, Curtea a decis că în cazul în care recursul la forță din partea agenților statului a fost determinat de comportamentul victimei, folosirea forței împotriva acesteia nu poate depăși nivelul strict necesar imobilizării acesteia [CEDO, *Caloș c. Franța*, hotărârea din 20 iulie 2000, § 100-101 (www.echr.coe.int); CEDO, D.D. c. Poloia, hotărârea din 5 octombrie 2000 (www.echr.coe.int)]²².

Un alt autor apreciază că modalitatea normativă prevăzută în alin. (2) se realizează prin „supunerea printr-o acțiune sau inacțiune la rele tratamente fizice sau psihice a unei persoane reținute, arestate preventiv/la domiciliu ori care se află în executarea pedepsei, a măsurii de siguranță a internării medicale (inclusiv atunci când aceasta a fost instituită ca măsură procesuală provizorie pe parcursul procesului penal, sau ca măsură de siguranță de judecătorul de cameră preliminară, după dispunerea unei soluții de clasare ori de renunțare la urmărirea penală) sau a măsurii educative de internare într-un centru educativ sau într-un centru de detenție”²³.

În doctrina mai veche se susține că „a supune o persoană la rele tratamente, înseamnă a o face să sufere în mod continuu sau cu întreruperi, siluiri, privațiuni, prigoniri etc., care îi pun în primejdie fizic și psihic, sănătatea.

Nu constituie rele tratamente restricțiile, privațiunile și sancțiunile aplicate potrivit dispozițiilor legale sau reglementare.

Rele tratamente pot privi abateri nepermise de la condițiile de cazarmament, de igienă, hrană, îmbrăcăminte, regimul de odihnă, de muncă și de plimbare, de asistență medicală etc.”²⁴

Cerința esențială. Pentru întregirea laturii obiective a infracțiunii este necesar a fi îndeplinită și cerința esențială care presupune ca acțiunea sau inacțiunea incriminată (supunerea la tratamente degradante sau inumane), să se exercite asupra *unei persoane care se află în stare de reținere, deținere ori în executarea unei măsuri de siguranță sau educative, privative de libertate.*

Fără îndoială că pentru fiecare din situațiile în care se află victima, trebuie să se constate și existența actului juridic prevăzut de lege, după cum urmează:

- în cazul *reținerii*, este necesar să se constate existența *ordonanței* procurorului sau a organului de cercetare penală prin care s-a dispus această măsură;
- o *încheiere* sau dispoziție dintr-o sentință cu caracter executoriu cu privire la luarea, prelungirea sau menținerea măsurii arestării preventive sau a arestului la domiciliu;
- o *încheiere* cu titlu executoriu cu privire la luarea sau confirmarea măsurii internării medicale provizorii;
- o *hotărâre judecătorească* definitivă prin care s-a dispus condamnarea la detențiunea pe viață sau la pedeapsa închisorii (cu executare în regim de detenție), sau prin care a fost aplicată măsura educativă a internării într-un centru educativ sau într-un centru de detenție (în cazul minorilor) ori măsura de siguranță a internării medicale.

Persoană aflată în stare de reținere este persoana față de care s-a luat măsura preventivă a reținerii potrivit dispozițiilor art. 202 și 209 c. proc. pen.

²¹ Vasile Dobrinioiu în, Vasile Dobrinioiu, Ilie Pascu, Mihai Adrian Hotca, Ioan Chiș, Mirela Gorunescu, Costică Păun, Maxim Dobrinioiu, Norel Neagu, Mircea Constantin Sinescu, *op. cit.* pp. 464-465.

²² Georgiana Bodoroncea, în Georgiana Bodoroncea, Valerian Cioclei, Irina Kuglay, Lavinia Valeria Lefterache, Teodor Manea, Iuliana Nedelcu, Francisca-Maria Vasile, *Codul penal, Comentariu pe articole*, Ediția 2, Ed. C.H.Beck, București, 2016, p. 844.

²³ Mihail Udrioiu, *op. cit.*, p. 420.

²⁴ Nicoleta Iliescu în, Vintilă Dongoroz (consultant științific: titlul VII; dispoziții finale; conducătorul și coordonatorul întregului volum), Siegfried Kahane, Ion Oancea, Iosif Fodor, Nicoleta Iliescu, Constantin Bulai, Rodica Stănoiu, Victor Roșca, (*vol. IV*), *op. cit.*, p. 248.

Persoana aflată în stare de deținere este persoana față de care s-a luat măsura *arestării preventive* sau *a arestului la domiciliu*, potrivit dispozițiilor art. 218 și urm. și a art. 223 și urm. C. proc. pen., precum și persoana care a fost condamnată la o *pedeapsă* sau *măsură educativă privativă de libertate*. Vor intra în această categorie și persoanele împotriva cărora s-a dispus măsura internării medicale.

În ceea ce privește inculpatul aflat în arest la domiciliu, „acesta poate fi supus la rele tratamente prin modalitatea de efectuare a supravegherii de către organul de poliție cu ocazia vizitelor inopinate la domiciliu (de pildă, efectuarea de vizite inopinate în mod succesiv în timpul nopții în scopul privării de somn a inculpatului și creării unor stări de anxietate)”²⁵.

În doctrina recentă se susține și opinia contrară potrivit căreia această infracțiune nu se poate reține în cazul arestului la domiciliu²⁶.

În ceea ce ne privește, apreciem că infracțiunea examinată se poate comite și împotriva persoanei aflate în arest la domiciliu, de către persoanele cu atribuții de supraveghere a acesteia.

Nu sunt întrunite elementele constitutive ale acestei infracțiuni în ipoteza în care relele tratamente sunt impuse de restricțiile care privesc măsurile preventive privative de libertate (spre exemplu încătușarea persoanei împotriva căreia s-a dispus o asemenea măsură).

De asemenea, nu sunt îndeplinite condițiile de tipicitate ale infracțiunii și atunci când s-a executat o singură acțiune sau inacțiune de supunere la rele tratamente, caz în care fapta întrunește condițiile de tipicitate ale infracțiunii de purtare abuzivă sau chiar abuz în serviciu.

În condițiile în care relele tratamente sunt comise cu ocazia punerii în executare a unei mandat de arestare preventivă sau a unui mandat de executare a pedepsei privative de libertate ori a unei măsuri educative privative de libertate sau a măsurii de siguranță a internării medicale, se va reține infracțiunea de purtare abuzivă (spre exemplu, exercitarea de violențe nejustificate asupra unei persoane aflată în această situație, care nu se opune încătușării)²⁷.

În situația în care, „persoana care a prins pe autorul unei infracțiuni flagrante exercită acte de violență asupra acestuia, se va reține săvârșirea unei infracțiuni contra integrității corporale sau sănătății persoanei, iar nu cea de supunere la rele tratamente”²⁸.

Facem precizarea că se va reține această infracțiune, numai în ipoteza în care violențele exercitate sunt nejustificate, raportat la comportamentul autorului infracțiunii flagrante.

În legătură cu infracțiunea de loviri sau alte violențe comisă împotriva unei persoane aflată în situația descrisă în textul de incriminare, în doctrina recentă s-au evidențiat două opinii.

În prima dintre acestea se susține că această infracțiune se reține în concurs cu infracțiunea de supunere la rele tratamente²⁹, iar în a doua se susține că infracțiunea de lovire sau alte violențe este absorbită în conținutul juridic al infracțiunii de supunere la rele tratamente³⁰.

În ceea ce ne privește, achiesăm la prima opinie și apreciem că infracțiunea de supunere la rele tratamente poate fi reținută atât în concurs cu infracțiunea de lovire sau alte violențe, cât și în concurs cu alte infracțiuni contra integrității corporale sau sănătății, cum sunt, vătămarea corporală, loviri sau alte vătămări cauzatoare de moarte etc.

Urmarea imediată în cazul ambelor modalități constă în crearea unei stări de pericol pentru activitatea de înfăptuire a justiției.

²⁵ *Ibidem*, p. 420.

²⁶ Andra – Roxana Trandafir, în Cristina Rotaru, Andra – Roxana Trandafir, Valerian Cioclei, *Drept penal, Partea specială II, Curs universitar, Curs tematic*, Ed. C.H.Beck, București, 2016, p. 151.

²⁷ A se vedea, în același sens, Mihail Udroi, *op. cit.*, pp. 420-421.

²⁸ Mihail Udroi, *op. cit.*, p. 421.

²⁹ Vasile Dobrinioiu în, Vasile Dobrinioiu, Ilie Pascu, Mihai Adrian Hotca, Ioan Chiș, Mirela Gorunescu, Costică Păun, Maxim Dobrinioiu, Norel Neagu, Mircea Constantin Sinescu, *op. cit.* p. 466.

³⁰ Mihail Udroi, *op. cit.*, p. 421.

Pe lângă această urmare, principală, are loc și o urmare adiacentă, care constă în vătămarea adusă integrității corporale sau sănătății persoanei supusă la rele tratamente.

Legătura de cauzalitate rezultă din materialitatea faptei, existența acesteia nefiind necesar a fi demonstrată de către organele judiciare.

4.2.2. Latura subiectivă

Forma de vinovăție cu care se poate comite această infracțiune este *intenția*, cu ambele modalități (*directă* sau *indirectă*).

În ipoteza în care fapta este comisă din culpă, se poate reține comiterea infracțiunii de neglijență în serviciu.

Pentru existența infracțiunii nu are nicio relevanță juridică *mobilitatea* și *scopul*, acestea prezentând importanță numai pentru individualizarea sancțiunii de drept penal ce urmează a fi decisă de către instanța de judecată.

În ceea ce privește *locul* executării acțiunii sau inacțiunii incriminate, precizăm că acesta diferă, modalitatea de executare a reținerii, deținerii sau a pedepsei ori a unei măsuri de siguranță sau educative.

5. Forme, modalități, sancțiuni

5.1. Forme

Actele de pregătire și *tentativa*, deși posibile, nu sunt sancționate de lege.

Infracțiunea se consumă în momentul în care persoana în cauză este supusă la rele tratamente, iar acțiunea sau inacțiunea incriminată are caracter continuu ori repetat.

Infracțiunea poate fi comisă și în formă continuată, caz în care aceasta se *epuizează* la data efectuării ultimului act de executare a acțiunii sau inacțiunii incriminate.

5.2. Modalități

Infracțiunea examinată prezintă o *modalitate normativă tip* și o altă *modalitate normativă agravată*.

Modalitatea normativă tip (simplă) este prevăzută în alin. (1) și constă în *supunerea unei persoane la executarea unei pedepse, măsuri de siguranță sau educative în alt mod decât cel prevăzut de dispozițiile legii*.

Modalitatea normativă agravată este prevăzută în dispozițiile alin. (2) și constă în *supunerea la tratamente degradante ori inumane a unei persoane aflate în stare de reținere, deținere ori în exercitarea unei măsuri de siguranță sau educative, privative de libertate*.

Modalitățile faptice sunt diverse, în funcție de împrejurările concrete ale comiterii acțiunii sau inacțiunii incriminate și calitatea subiectului activ.

5.3. Sancțiuni

Pentru modalitatea normativă tip sancțiunea prevăzută de lege este închisoarea de la 6 luni la 3 ani și interzicerea exercitării dreptului de a ocupa o funcție publică, iar în cazul modalității normative agravate sancțiunea prevăzută este închisoarea de la unu la 5 ani și interzicerea exercitării dreptului de a ocupa o funcție publică.

De reținut este faptul că aplicarea pedepsei complementare a interzicerii dreptului de a ocupa o funcție publică este obligatorie pentru instanța de judecată.

În practica judiciară, în ipoteza condamnării, persoana condamnată, nu va mai putea exercita funcția publică respectivă (judecător, procuror, ofițer sau agent de poliție etc.), caz în care acesta, în funcție de statutul profesiei, de cele mai multe ori va fi destituit, fără a avea posibilitatea reangajării în funcția publică pe care o exercita la momentul comiterii faptei.

6. Explicații complementare

6.1. Legătura cu alte infracțiuni

Infracțiunea examinată prezintă anumite elemente de asemănare cu celelalte infracțiuni ce fac parte din acest grup, în primul rând în ceea ce privește obiectul juridic al acestora.

De asemenea, „deși este reglementată în cadrul infracțiunilor care privesc înlăptuirea justiției, infracțiunea de supunere la rele tratamente reprezintă o variantă specială de abuz în serviciu, care se va reține dacă sunt întrunite condițiile legii cu privire la conținutul infracțiunii. Fapta poate îmbrăca și forma unei infracțiuni de purtare abuzivă, în condițiile arătate anterior, dar poate să realizeze și doar conținutul unei infracțiuni contra persoanei (lovire, vătămare corporală, lipsire de libertate etc.) atunci când nu sunt întrunite condițiile legii în ceea ce privește circumstanțierea subiectului activ sau momentul la care devine incidentă norma specială (de exemplu, împiedicarea persoanei să părăsească sala de judecată după ce ordonanța de reținere a expirat, dar nu s-a finalizat judecarea propunerii de arestare, poate constitui infracțiunea de lipsire de libertate în mod ilegal în formă simplă sau agravată)”³¹

6.2. Unele aspecte procesuale

Potrivit dispozițiilor art. 56 alin. (3) lit. b) C. proc. pen., urmărirea penală se efectuează în mod obligatoriu de către procuror, iar competența de judecată în primă instanță aparține judecătorei, deoarece nu este dată unei anumite instanțe.

Acțiunea penală se pune în mișcare din oficiu.

Fără îndoială că în raport de calitatea subiectului activ, urmărirea penală poate aparține procurorului de pe lângă o anumită instanță (superioară în grad judecătorei), începând cu parchetul de pe lângă tribunal.

Competența instanței de judecată și judecata în primă instanță poate aparține și altei instanțe superioare în grad judecătorei, inclusiv Înaltei Curți de Casație și Justiție, caz în care urmărirea penală de va efectua de către procurorul competent de la parchetul de pe lângă instanța competentă să judece cauza în fond.

În funcție de împrejurările concrete ale comiterii, infracțiunea de supunere la rele tratamente poate intra în concurs cu alte infracțiuni.

Astfel, infracțiunea examinată „poate fi reținută în concurs cu infracțiunile de vătămare corporală, prevăzută în art. 194, omor, prevăzută în art. 189 și 190, loviri sau vătămări cauzatoare de moarte, prevăzută de art. 195, dar și cu alte infracțiuni contra înlăptuirii justiției, cum ar fi cea de cercetare abuzivă, prevăzută de art. 280, atunci când, de exemplu, pentru a se obține o anumită declarație, persoana aflată în stare de reținere este supusă la rele tratamente”³².

În ipoteza în care același subiect activ comite „succesiv atât elementul material al infracțiunii reglementate de alin. (1), cât și pe cel de la alin. (2), față de același subiect pasiv secundar, se va reține concursul de infracțiuni. Dacă mijlocul prin care se realizează supunerea la tratamente degradante ori inumane este dat chiar de supunerea ei la executarea pedepsei în alt mod decât cel prevăzut de dispozițiile legale se va reține infracțiunea mai gravă, prevăzută de alin. (2) al textului, dar prin reținerea în încadrarea juridică și a alin. (1), cu privire la mijlocul prin care fapta a fost comisă”³³.

7. Precedente legislative și situații tranzitorii

7.1. Precedente legislative

În Codul penal de la 1864 infracțiunea de supunere la rele tratamente nu era prevăzută, existând însă mai multe incriminări în al căror conținut se regăsesc unele dispoziții cuprinse în textul examinat.

³¹ Georgiana Bodoroncea, în Georgiana Bodoroncea, Valerian Cioclei, Irina Kuglay, Lavinia Valeria Lefterache, Teodor Manea, Iuliana Nedelcu, Francisca-Maria Vasile, *op. cit.*, pp. 844-845.

³² *Ibidem*, p. 844.

³³ *Ibidem*, p. 844.

În acest sens, facem trimitere la dispozițiile art. 153 unde este prevăzută sancționarea funcționarului care va „execută o pedeapsă ce nu a fost pronunțată de judecată sau care va executa peste măsura prevăzută de judecată”³⁴.

În Codul penal Carol al II-lea nu a existat o infracțiune cu o denumire marginală identică, însă a existat o infracțiune cu un conținut juridic asemănător, dar cu o denumire marginală diferită.

Astfel, în art. 273 era prevăzută delictul de executarea ilegală a arestării, prin care era sancționat funcționarul public care, „*având atribuția de a supraveghea executarea pedepselor privative de libertate sau a arestării preventive, abuzează de acest drept și reține pe condamnat sau arestat, după expirarea termenului legal, precum și funcționarul public care arestează, deține sau reține pe cineva, sau ordonă să se facă acestea, în alte locuri decât cele determinate de lege sau regulament*”³⁵.

În doctrina timpului într-un comentariu pe marginea acestui text se reținea că „Delictul de executare ilegală a arestării, prevăzut de art. 273 este un delict contra activității judiciare, delict care nu poate fi comis decât de funcționari și în special de către funcționarii care supraveghează sau conduc penitenciarele sau închisorile destinate executării pedepselor, sau deținerilor preventive, precum și de funcționarii care supraveghează executarea pedepselor. Delictul din art. 273 ca și cel din art. 272, are ca finalitate secundară și garantarea libertății individuale.

Două sunt faptele incriminate prin art. 273:

a) Faptul directorului de penitenciar sau celui care îl înlocuiește, care ar deține pe un arestat sau condamnat peste termenul legal al pedepsei, și

b) Faptul celui funcționar care ar aresta, deține sau reține o persoană arestată în alt loc decât cel destinat după lege sau regulament pentru executarea pedepsei sau a ordona să se facă aceasta. Funcționarii vizați prin partea II a acestui articol sunt mai ales ofițerii de poliție judiciară. Ca element material, în ambele cazuri, se cere faptul consumat al arestării sau deținerii, în alt loc decât cel destinat de regulament. Dacă faptul s’ar comite din neglijență nu se pedepsește, legiuitorul a considerat că în acest caz pedeapsa disciplinară este suficientă”³⁶.

În ceea ce privește sancțiunea, legea prevede închisoarea contravențională de la unu la 3 ani și interdicția corecțională de la unu la 3 ani.

7.2. Situații tranzitorii. Aplicarea legii penale mai favorabile

În activitatea de identificare și aplicare a legii penale mai favorabile, textul în vigoare va fi comparat cu dispozițiile art. 266 alin. (1) și 267 C. pen. din 1969.

Dacă analizăm limitele speciale ale pedepselor prevăzute în cele două legi (închisoare de la 6 luni la 3 ani și închisoare de la unu la 5 ani în legea anterioară și închisoare de la 6 luni la 3 ani și interzicerea exercitării dreptului de a ocupa o funcție publică în cazul modalității tip, respectiv închisoarea de la unu la 5 ani și interzicerea exercitării dreptului de a ocupa o funcție publică, în cazul modalității agravate), constatăm că limitele minime și maxime ale pedepselor sunt identice.

Diferența dintre cele două incriminări constă în prevederea în legea nouă a pedepsei complementare a interzicerii exercitării dreptului de a ocupa o funcție publică (obligatorie pentru instanță), aspect care conferă legii vechi caracterul de lege penală mai favorabilă, chiar și în ipoteza în care în cauză nu sunt reținute circumstanțe atenuante sau agravante.

³⁴ George St. Bădulescu, George T. Ionescu, *Codul penal adnotat cu jurisprudență și doctrină română și franceză*, Editura Tip. Ziarului CURIERUL JUDICIAR 5, Rahovei, 5, București, 191, p. 223.

³⁵ Const. G. Rătescu, I. Ionescu-Dolj, I. Gr. Periețeanu, Vintilă Dongoroz, H. Aznavorian, Traian Pop, Mihail I. Papadopolu, N. Pavelescu, *Codul penal Carol al II-lea, adnotat, vol. II, Partea specială I*, Editura librăriei SOCEC & Co., S.A., București, 1937, p. 188.

³⁶ I. Ionescu-Dolj în, Const. G. Rătescu, I. Ionescu-Dolj, I. Gr. Periețeanu, Vintilă Dongoroz, H. Aznavorian, Traian Pop, Mihail I. Papadopolu, N. Pavelescu, *op. cit. (vol. II)*, p. 188.

8. Concluzii

Incrimnarea acestei fapte într-o modalitate distinctă de dispozițiile legii penale anterioare, a fost determinată de necesitatea apărării în condiții mai bune a drepturilor persoanelor împotriva cărora organele judiciare au dispus anumite măsuri coercitive.

Pe de altă parte, această nouă incriminare a fost impusă și de numeroasele condamnări ale României la CEDO, condamnări prin care statul român a fost și continuă să fie sancționat pentru condițiile inumane de detenție, în anumite locuri de deținere.

Examinarea realizată a inclus și numeroase exemple din jurisprudența constantă, din acest punct de vedere a CEDO.

Într-o concluzie generală apreciem că menținerea și perfecționarea textului de incriminare se impun pe fondul existenței, încă, a unor mari lacune și sistemul român de organizare a executării unor măsuri sau sancțiuni de drept penal dispuse de organele judiciare.

BIBLIOGRAPHY

Vasile Dobrinioiu în, Vasile Dobrinioiu, Ilie Pascu, Mihai Adrian Hotca, Ioan Chiș, Mirela Gorunescu, Costică Păun, Maxim Dobrinioiu, Norel Neagu, Mircea Constantin Sinescu, *Noul Cod penal, comentat, Partea specială*, Ediția a III-a, revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2016;

Mihail Udrioiu, *Drept penal, Partea specială, Sinteze și grile*, Ediția 4, Ed. C.H.Beck, București, 2017;

Maria Oprea, *Infrațiuni contra îndeplinirii justiției*, Ed. Universul Juridic, București, 2015;

Nicoleta Iliescu în, Vintilă Dongoroz (consultant științific: titlul VII; dispoziții finale; conducătorul și coordonatorul întregului volum), Siegfried Kahane, Ion Oancea, Iosif Fodor, Nicoleta Iliescu, Constantin Bulai, Rodica Stănoiu, Victor Roșca, *Explicații Teoretice ale Codului Penal Român, vol. IV, Partea specială*, Ed. Academiei Române, București, 1972;

Octavian Loghin, Avram Filipaș, *Drept penal român, Partea specială, Ediție revizuită*, Casa de Editură și Presă „Șansa” – S.R.L., București. 1992;

Georgiana Bodoroncea, în Georgiana Bodoroncea, Valerian Cioclei, Irina Kuglay, Lavinia Valeria Lefterache, Teodor Manea, Iuliana Nedelcu, Francisca-Maria Vasile, *Codul penal, Comentariu pe articole*, Ediția 2, Ed. C.H.Beck, București, 2016;

Andra – Roxana Trandafir, în Cristina Rotaru, Andra – Roxana Trandafir, Valerian Cioclei, *Drept penal, Partea specială II, Curs universitar, Curs tematic*, Ed. C.H.Beck, București, 2016;

George St. Bădulescu, George T. Ionescu, *Codul penal adnotat cu jurisprudență și doctrină română și franceză*, Editura Tip. Ziarului CURIERUL JUDICIAR 5, Rahovei, 5, București, 1911;

Const. G. Rătescu, I. Ionescu-Dolj, I. Gr. Periețeanu, Vintilă Dongoroz, H. Aznavorian, Traian Pop, Mihail I. Papadopolu, N. Pavelescu, *Codul penal Carol al II-lea, adnotat, vol. II, Partea specială I*, Editura librăriei SOCEC & Co., S.A., București, 1937;

Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, cu modificările și completările ulterioare (ultima prin Legea nr. 169/2017 pentru modificarea și completarea Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, publicată în Monitorul oficial al României, Partea I, nr. 571 din 18 iulie 2017), publicată în Monitorul oficial al României, Partea I, nr. 514 din 14 august 2013;

Legea nr. 253/2013 privind executarea pedepselor, a măsurilor educative și a altor măsuri neprivative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, cu modificările și completările ulterioare, publicată în Monitorul oficial al României, Partea I, nr. 513 din 14 august 2013; Legea nr. 252/2013 privind organizarea și funcționarea sistemului de probațiune, cu

modificările și completările ulterioare, publicată în Monitorul oficial al României, Partea I, nr. 514 din 14 august 2013;

CEDO, hotărârea *Tyrer c. Regatului Unit*, din 25 aprilie 1978, § 26;

CEDO, hotărârea *Tyrer*, § 30;

CEDO hotărârea *Angelescu c. României*, din 5 octombrie 2004, § 5;

Comisia Europeană, *Asiatiques d'Afrique Orientale*, Aviz 207, DR 78-b, p. 5 ;

CEDO, hotărârea *Raninenc. Finlanda*, din 16 decembrie 1997, § 56Ş

C. Roşianu, D. Bogdan, Articolul 3 – Dreptul de a nu fi supus la tortură, tratamente inumane sau degradante, pe http://www.inm-lex.ro/fisiere/pag_35/det_84/259.doc;

CEDO, hotărârea *Cambell și Cosans*, din 25 iulie 1987, în Culegere de hotărâri, Seria A48, § 29;

CEDO, hotărârea *Irlanda c. Regatul Unit*, din 18 ianuarie 1978, în Culegere de hotărâri, Seria A2 § 167;

CEDO, hotărârea *Herczegfalvy c. Austriei*, în Culegere de hotărâri și decizii , Seria A 244;

CEDO, hotărârea *Pantea c. României*, din 3 iunie 2003.